

לפרשת שלח

שני סוגים של פחד

הרב פרופ' יונתן זקס

אחת הדרשות המרשימות ביותר ששמעתי בימי חיי הייתה דרשתו של הרבי מליובאוויטש, רבי מנחם מנדל שניאורסון, על סיפור המרגלים שבפרשת שלח לך. היא שינתה את חיי; לא פחות.

הוא שאל את השאלות המתבקשות. איך קרה שעשרה מבין המרגלים חזרו מארץ ישראל עם דו"ח כה מדכדך ותבוטני? איך קרה שאמרו שבני ישראל לא יוכלו לנצח את יושבי הארץ, שהעם היושב בה חזק מהם ועריהם בצורות, שהם ענקים ואנחנו כחגבים? הרי כמו עיניהם ראו כיצד הוריד ה' על ברכיה, במכות אנושות, את החזקה והעתיקה באימפריות של העולם העתיק. מה עוד שזיכרון הניצחון על מצרים עדיין היה טרי, רק שנה ועוד קצת עברו מאז. המרגלים ידעו היטב שההפך מדבריהם הוא הנכון: בני ישראל היו בעיני יושבי כנען כענקים, לא כחגבים. הרי הם עצמם שוררו כך עם כל בני ישראל אחרי קריעת ים סוף: "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן, חֵיל אֶחָז יִשְׁבִּי פְלִשְׁתִּי". מדוע אם כן המרגלים חרדו מפניהם? ואל תשכחו - המשיך הרבי מליובאוויטש - שהמרגלים לא היו אנשים שנבחרו באקראי. התורה מציינת שכולם היו נשיאי השבטים, "רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה". ראשי העם אינם קנים הנידפים ברעדה מכל רוח מצויה.

השאלות היו מתבקשות, אבל התשובה שהרבי מליובאוויטש נתן להן הייתה בלתי-צפויה כלל. המרגלים לא פחדו מכישלון, הוא אמר. הם פחדו מהצלחה.

כי במדבר, למען האמת, מצבם של המרגלים ושל שאר בני ישראל לא היה רע בכלל. הם אכלו מן מהשמיים. הם שתו מים מבאר פלאית. הם היו מוקפים בענני הכבוד. הם חנו סביב המשכן. הם היו במגע מתמשך עם השכינה. מעולם לא חי עם בקרבת אלוהים כמו זו שזכו לה.

ומה יהיה מצבם אם ייכנסו לארץ? הם יצטרכו להילחם, לקיים צבא, ליצור כלכלה, לעבד את האדמה, לדאוג שמא לא ירד גשם שיצמיח את היבולים, ולהיטרד בעוד אלף טרדות של חיים בעולם הזה. ומה יקרה לקרבת האלוקים?

המרגלים לא פחדו מכישלון. הם פחדו מהצלחה. טעותם הייתה טעות אופיינית לאנשי קודש. הם רצו להיות ספונים כל חייהם בצלו של האל, בקרבה המרבית האפשרית. הם לא הבינו שה' רוצה דבר אחר. הוא רוצה לשכון בתוכנו, על פני האדמה. אחד ההבדלים הגדולים בין היהדות לדתות אחרות הוא שבעוד האחרות מבקשות להרים את האדם אל השמיים, היהדות שואפת להוריד את השמיים אל הארץ.

חלקים גדולים בתורה עוסקים בעניינים שאינם נחשבים בדרך כלל דתיים: יחסי עבודה, חקלאות, רווחה, הלוואות וחובות, בעלות על קרקע וכן הלאה. עניינים של חיי המעשה בעולם הנושב. ה'רצה שבני ישראל יבנו חברת מופת, חברה שבניה אינם משועבדים, חברה ששליטיה אינם אליים למחצה המנהיגים פולחן עצמי. חברה שכולם שווים בה בפני החוק, העני כעשיר, ואשר איננה נוטשת איש לאנחות ולבדידות ואיננה מותירה שום תחום מתחומי החיים כמובלעת חופשית ממוסר. כדי לכונן חברת מופת צריך לכונן חברה. וחברה צריכה ארץ. היא צריכה כלכלה וצבא, שדות ומקנה, עמל ויוזמה. את כל אלה הופכת היהדות למסלולים להורדת השכינה אל המרחבים המשותפים של חיינו הציבוריים.

המרגלים פחדו מפני הצלחה, לא מפני כישלון. מה העבודה הזאת לנו, עבודת הורדת השכינה אל עולם העשייה, אם אפשר לחסות תחת כנפי השכינה במדבר נטול הממשיות? כך הם חשבו. זוהי טעות של אנשים דתיים עד עומקי נשמתם. ועדיין, זו טעות.

כאן טמון האתגר הרוחני של המאורע הגדול ביותר זה אלפיים שנות היסטוריה יהודית, שיבת היהודים לארץ ישראל ולמדינת ישראל. דומה שלא הייתה עוד, לא לפני תקומת התנועה הציונית ולא לאחריה, עוד תנועה פוליטית שנקשרו בה חלומות רבים כל כך. היו שראו בציונות הגשמה של חזונות הנביאים, ואחרים שתפסו אותה כהישג חילוני של אנשים שהחליטו לקחת את ההיסטוריה בידיהם. היו שראו בה שיבה טולסטויאנית אל ההתחברות לאדמה, והיו שראו בה הצהרה ניטשיאנית של רצון ועוצמה. בעיני רבים היא הייתה מפלט מהאנטישמיות האירופית, ובעיני רבים אחרים ראשית צמיחת גאולתנו המשיחית. לכל הוגה ציוני הייתה גרסה משלו לאוטופיה, ולמרבה הפלא כולן התגשמו במידה רבה.

אבל ישראל, כארץ וכמדינה, הייתה תמיד דבר פשוט ובסיסי יותר. עם ישראל ידע בארבעת אלפי שנות תולדותיו כמעט כל גורל שאפשר להעלות על הדעת. הוא חווה את כל גוני הקשת שבין שואה לבין שגשוג ושבין טרגדיה לבין אימפריה. יהודים חיו כמעט בכל ארץ על פני הפלנטה שלנו. אך בכל שנות נדודיו ונפתוליו של העם הזה היה רק מקום אחד שבו יכול לעשות את אשר נקרא לעשות עוד בשחר היוולדו: לכונן חברה על פי האידיאלים הנעלים שלו, חברה שתהיה שונה משכנותיה ותוכיח בגופה כי חברה, כלכלה, מערכת חינוך ומנהל רווחה יכולים להיות נשאי־שכינה המורידים את כבוד ה' מהשמיים אל הארץ.

הרוחניות היהודית חיה בתוך החיים עצמם, חיי החברה ומוסדותיה. כדי ליצור אותה עלינו להילחם בשני סוגים של פחד: הפחד מפני כישלון, והפחד מפני הצלחה. שניהם באים מן החשש להסתכן. אמונה היא האומץ להסתכן. אמונה איננה ודאות - אלא היכולת לחיות עם איודאות. היא היכולת לשמוע את ה' אומר לנו מה שאמר לאברהם: "הֲתִהַלֵּךְ לְפָנַי!". אל תחכה לי, הובל אותי!

הרבי מליובאוויטש נאה דרש ונאה קיים. הוא שלח שליחים כמעט לכל מקום בעולם שיש בו יהודים. בכך עשה מהפכה בחיים היהודיים. הוא ידע שהוא מבקש מחסידיו להסתכן, ללכת למקומות מאתגרים מכל בחינה, אבל הוא האמין בהם, ובאלוקים, ובשליחות היהודית שמקומה הוא ברשות הרבים, מקום שם אנו חולקים את אמונתנו עם אחרים ומבטאים אותה בדרכים מעשיות מאוד.

מאתגר לעזוב את המדבר ולהיכנס לעולם המיושב, האמתי, על כל מסותיו ומדוחיו. אבל שם אלוקים רוצה שנהיה. לשם הוא שולח אותנו לרפא כמה מן הפצעים שבעולם ולהביא למקומות השרויים בחשכה מעט מן האור האלוקי.